

УДК 323.233:007:004

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.56.33>

«ЦИФРОВА РЕАЛЬНІСТЬ»: ВПЛИВ НОВИХ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛЯ ПОЛІТИКИ

Костянтин Свекла

ДВНЗ «Південноукраїнський національний педагогічний

Університет імені К. Д. Ушинського»,

кафедра політичних наук і права

вул. Старопортофранківська, 26, 65000, м. Одеса, Україна

У статті визначено вплив нових виборчих технологій на трансформації поля політики, відзначено їх експансію на увесь комплекс соціальних відносин у процесі створення «цифрової реальності». Фокус дослідницької уваги зосереджено на сегментації політичного поля у мережі інтернет. Цьому сприяє використання таких нових виборчих технологій, як блогінг, Big Data, меми, застосування технології «спін-докторінгу» у соціальних мережах, створенні мережеских партій тощо. Відзначено позитивні аспекти та небезпеки негативного характеру щодо впливу нових виборчих технологій на трансформації поля політики. Застосовано теорію політичного поля до аналізу впливу нових виборчих технологій на трансформації політики. П. Бурд'є визначив вплив «логіки» символічного виробництва та практики певного поля на поведінку індивідів. Аргументовано, що у межах єдиної цифрової реальності у мережі інтернет утворюються, або штучно конструюються під впливом нових виборчих технологій, різні поля. Для них характерною є наявність власних «картин світу» та відповідних наративів, які визначають електоральний вибір індивідів. Відзначено, що одним із найважливіших аспектів сучасних трансформації під впливом нових виборчих технологій полягає у тому, що у межах єдиної «цифрової реальності» мережі інтернет утворюються різні сегменти, які в інформаційному просторі можуть навіть ніколи не перетинатись. Це ускладнює критичний аналіз інформації, яка розповсюджується за допомогою нових виборчих технологій у різних сегментах поля політики. Відповідно, проблематизується феномен «громадської думки», натомість нові виборчі технології конструюють різні «поля» та «режими істини», а сегменти цифрової реальності характеризуються «постправдою». Обґрунтовано, що нові виборчі технології не лише «підштовхують» громадян до певного вибору, вони створюють у мережі інтернет «цифрову реальність», яка трансформує увесь комплекс комунікативних відносин у полі політики. Поділ політичного поля на сегменти, що практично не перетинаються у мережі інтернет, спричиняється активним застосуванням нових виборчих технологій – мемів, політичного блогінгу, спін-докторінгу, мережеских партій, Big Data.

Ключові слова: політичні технології, вибори, виборчі технології, цифрове суспільство, політичний процес, політики, блогінг, політичні меми, мережескі партії.

Розвиток нових політичних технологій напряму пов'язаний із інтернет-комунікаціями. Передусім, йдеться про «цифрову» науково-технічну революцію, яка спричинила суттєві соціально-політичні зміни. Одним із її наслідків стали нові виборчі технології, які, конструюючи «цифрову реальність», сприяли електоральній перемозі формації політичних фігур епохи мережі інтернет. Серед усього розмаїття нових «мережеских» виборчих технологій слід особливо відзначити вплив *блогінгу*, *Big Data*, *мережеских партій*, *мемів* тощо. Отримала «друге дихання» у соціальних мережах технологія *«спін-докторінгу»*.

Один із найважливіших аспектів сучасних трансформації під впливом нових виборчих технологій полягає у тому, що у межах єдиної «цифрової реальності» мережі інтернет утворюються різні сегменти, які в інформаційному просторі можуть ніколи не перетинатись.

У цих сегментах утворюються власні картини світу, відповідні наративи, які впливають на електоральний, політичний і повсякденний вибір індивідів. Фактично, зникає феномен «громадської думки»; натомість конструюються різні «поля» та «режими істини». Дослідники відзначають, що ці сегменти цифрової реальності характеризуються «постправдою». Зокрема, Є. Бистрицький зазначає: «Варто говорити про «розвиток постправди», оскільки йдеться не тільки й не стільки про знаходження науково-теоретичних рецептів її подолання задля «дійсної правди», «стану істини», скільки про необхідність й далі жити в цій ситуації з адекватним сприйняттям її неминучих особливостей. Це неважко зрозуміти, оскільки одним з джерел виникнення попиту на «правду» є переживання автентичності, без посередньо зв'язане з культурними та життєвими практиками ідентичності спільнот різної «потужності»... Варто також схарактеризувати ситуацію постправди в термінах розвитку як питання історичності істини, оскільки сьогодні нас підводять до необхідності оцінювати небезпеку зіткнення різних екзистенційних «правд» у перспективі збереження майбутнього для всіх» [1, с. 62].

Слід наголосити на необхідності критичного ставлення до інформації в умовах «постправди», її перевірки. Натомість, цей рецепт є дієвим лише для інформації, яку ми отримаємо. Але, враховуючі сегментацію цифрової реальності, певна частина інформації може навіть не потрапити у поле зору певних груп громадян та, водночас, стати визначальним чинником для електорального вибору інших. Це має значні негативні наслідки для демократії, створює безмежні можливості для маніпуляцій.

Безумовно, слід погодитись із тим, що «...фізично сучасне політичне суспільство продовжує функціонувати в єдиній реальності, але інформаційно ця реальність є різною та поділяється на різні рівні, внаслідок чого різним людям подаються різні істини. Це загалом підриває основи демократичної конкуренції і сприяє ідеологічній ізоляції людей, особливо з огляду на те, що сьогодні дедалі частішими і сильнішими є спроби розділити людей, фрагментувати суспільство і полегшити його контроль, в тому числі інформаційно, через соціальні мережі та обробку великих масивів даних, і це навіть попри зусилля урядів і міжнародних/наднаціональних організацій не допустити цього та якісно врегулювати розвиток інформаційних комунікацій. З цього слідує, що інформаційні технології та великі дані можуть як позитивно (генеруючи найраціональніші і колективні рішення), так і негативно (передусім через маніпуляції) впливати на політичний процес, урядування й вибори тощо» [8, с. 34].

У мережі інтернет утворюються окремі інформаційні поля, у яких відбувається реальна взаємодія між індивідами та функціонують відповідні наративи, або ілюзії. П. Бурд'є, один із найвідоміших соціологів, запропонував теорію соціального поля, визначаючи вплив «логіки» символічного виробництва та практики певного поля на поведінку індивідів.

Передусім, наголос у теорії П. Бурд'є робиться на тому, що «У кожному полі існують свої особливі форми відплати (капіталом) та покарання й організаційні стратегії, структуровані відповідно до імпліцитного габітусу та позицій, зайнятих іншими агентами. Більше того, поле має за свою точку входу специфічну ілюзію (illusio). Illusio є необхідним переконанням та вкладом агента до цінності гри, в даному випадку до конститутивних правил поля. Необхідно досягнути illusio, щоб взяти участь у найрізноманітніших соціальних ритуалах: бути спортивним фаном, молитися, захоплюватися Нобелівською премією, читати літературну критику чи інвестувати у будинок на одну сім'ю. Історичне втілення цих правил у поєднанні з ресурсами акторів у рамках культурного та економічного капіталів творить диспозиції, що слугують для сприйняття, діяльності та реакцій на основі певного габітусу» [3].

Також П. Бурд'є «...засуджує поширення логіки економічного поля на весь соціальний світ», критикує методологічний індивідуалізм та теорію раціонального вибору [3].

На особливу увагу у контексті трансформацій поля політики під впливом нових виборчих технологій, заслуговують візії щодо «поля журналістики». Адже, у сучасній цифровій реальності нові виборчі технології використовують не стільки традиційні медіа (телебачення, радіо, пресу тощо), скільки інтернет-комунікації, передусім – соціальні мережі.

П. Бурд'є зазначає: «Об'єктом нашого дослідження стане не «влада журналістів» – і тим більше не журналістика як «четверта влада» – але влада, яку механізми поля журналістики, яке все більше підкоряється вимогам ринку (читачів і рекламодавців) мають, у першу чергу, над журналістами (й інтелектуалами-журналістами), а потім, не без їхньої участі, над різними полями культурного виробництва: юридичним, літературним, аристократичним, науковим... структурний вплив, який і є цим полем, під тиском ринку, більш чи менш помітно змінює сили відносини всередині різних полів, зачіпаючи те, що в них відбувається, викликаючи схожі ефекти в цих феноменологічно дуже різних універсумах. Роблячи це, ми намагаємось не припуститися однієї з двох протилежних одна одній помилок: ілюзії «досі небаченого» й ілюзії «незмінного» [2].

Набуття мережею інтернет завершеної форми дозволяє перейти від визначення фрагментарного впливу на окремі «ділянки» політичного поля до констатації нової «цифрової реальності» мережевого суспільства. Точніше, після десятиліть спостережень за спорадичними, «точковими» та, певною мірою, хаотичними змінами у окремих сегментах поля політики, дослідники наголошують, що на сучасному етапі утворився «кумулятивний» ефект.

Зокрема, М. Кастельє використовує терміни «інформаціональне суспільство» та «Інтернет-галактика» для визначення нової реальності. У висновку до праці «Інтернет-галактика» під назвою «Складні проблеми мережевого суспільства» він зазначає: «Інтернет-галактика є новим комунікаційним середовищем. Оскільки комунікація є суттю людської діяльності, всепроникне використання Інтернету видозмінює всі сфери соціального життя... Нова соціальна форма – мережеве суспільство – набуває обрисів на всій планеті, хоча й різниться конкретними виявами... Як і з попередніми випадками структурної зміни, ця трансформація пропонує стільки ж можливостей, скільки і створює проблем... Безумовно, Інтернет – технологія свободи...» [4, с. 275].

Поява «інтернет-галактики» (як свого часу і «галактик» Гутенберга і Маклюена) не вирішує наявні соціальні та політичні проблеми. Скоріше, спричиняє появу нових проблем та можливих рішень, деактуалізуючі «старі». Системні трансформації стосуються сутнісних характеристик поля політики та політичної інтеракції під час електорального процесу та публічного управління, вироблення та реалізації внутрішньої та зовнішньої політики. Нові виборчі технології не лише «підштовхують» громадян до певного вибору, вони створюють у мережі інтернет «цифрову реальність», яка трансформує увесь комплекс комунікативних відносин у полі політики.

В інтерпретації Л. Кожекіної політичне поле є «ринком політичних ідей». Вона зазначає: «Весь соціальний простір нерівномірно розподілений у часі та просторі і складається з кількох полів – поля політики, поля економіки, поля релігії, наукового поля, поля культури тощо. Кожне з полів є автономною щодо інших полів ареною боротьби за ресурси і символічне визнання. Автономність обумовлена тим, що успіх – зайняття домінуючої позиції в даному полі (економічному, політичному, академічному тощо) – залежить від володіння специфічним капіталом. Кожне поле передбачає певну гру: певні ставки та інтереси гравців, що не зводяться до ставок та інтересів в інших полях. Наприклад, основною ставкою в політичній грі є не тільки право на використання об'єктивних ресурсів влади

(армія, фінанси, ін.), але й монополія на виробництво і поширення політичних уявлень і думок. Політичне поле – це своєрідний ринок політичних думок, програм, партій. Політична боротьба – перш за все боротьба за форми пізнання соціального світу, боротьба за можливість зберегти або трансформувати соціальний світ, зберігаючи або трансформуючи категорії сприйняття цього світу, які і роблять цей світ можливим. Ієрархія всередині кожного поля і між різними полями залежить від уявлень про цю ієрархію, тому політика як боротьба за владу передбачає символічну боротьбу за уявлення» [5, с. 40–50].

Погодимось із М. Мотою, який розрізняє позитивний та негативний вплив такої нової виборчої технології, як Big Data: «Встановлено, що позитивний вплив у цьому випадку стосується вироблення та прийняття більш колективних і раціональних рішень у політиці й урядуванні, а натомість негативний вплив реалізовується передусім через маніпулятивне та цілеспрямоване використання великих масивів даних різними політичними або ж доволу політичними акторами для досягнення тих чи інших електоральних або загалом політичних результатів... найбільшою небезпекою використання великих даних у політиці та виборах постає не просто отримання й обробка персональних даних (приміром, з соціальних мереж), а алгоритмізована, послідовна та цілеспрямована активність зі створення бази профілів користувачів різних соціальних мереж, на підставі яких можна аналізувати та порівнювати, а також експериментувати з приводу переваг (в тому числі електоральних або загалом політичних) користувачів/виборців і їхніх груп, зокрема зумовлюючи їхнє «соціальне підштовхування» до того чи іншого процесу, рішення або результату» [8, с. 31].

Використання сегментації політичного поля у мережі інтернет задля мобілізації виборців можна було б назвати головною перевагою даної виборчої технології, але, водночас, це є джерелом маніпуляції думкою громадян у віртуальному просторі цифрової реальності. До того ж використання цієї технології передбачає доступ до особистих даних громадян, перетворення їх конфіденційної інформації щодо приватного життя на товар та інформаційний ґрунт для подальших маніпуляцій.

Відзначимо, що новації у виборчих технологіях фактично прибрали межу між приватним та публічним життям індивідів, хай допоки лише в мережі інтернет.

Вони зруйнували баланс між приватним та публічним, «...повністю змінивши концепцію політичної й електоральної кампанії, бо вони зосередились на культурі та комунікації, а не на публічності маніфестів кандидатів чи партій. Доповнилось це тим, що політичний чи електоральний успіх, завдячуючи великим даним і загалом інформаційним технологіям, продовжив забезпечуватись завдяки маніпуляціям, але переважно у фрагментованому та приватному (а тому й менш об'єктивному) вимірі політичного дискурсу» [8, с. 34].

Поділ політичного поля на сегменти, що практично не перетинаються у мережі інтернет, пояснює активне застосування іншої виборчої технології – мемів. Адже саме меми здатні на незначний проміжок часу об'єднати різні сегменти, сприяти формуванню громадської думки щодо окремих акторів виборчої кампанії.

По-перше, меми є свідченням ірраціоналізації поля політики, коли замість раціональних дебатів під час виборів посилюється тренд віртуалізації за допомогою лаконічних метафоричних повідомлень.

По-друге, як зазначає О. Свідерська «Політичні меми є прямим наслідком невинного розвитку інформаційного суспільства, яке сприяє трансформації традиційної політичної діяльності... політичні меми є не тільки прикладом політичної сатири, але й інструментом спотворення політичної реальності, поширення замовних політичних наративів, пропаганди та дезінформації; меми можуть мати критичний, глузливий, або ж інформативний

характер; політичний мем здатний формувати політичний дискурс: під час передвиборчих кампаній, використання мемів може вплинути на електоральний вибір, сформувати позитивне, чи, навпаки критичне ставлення до тієї чи іншої партії; у буденному житті політичні мемі можуть бути частиною політичного дискурсу країни: у вільній, демократичній країні – виконувати функцію комунікативного інструменту, у країнах із закритими режимами – формою вияву протесту; політичний мем може бути частиною ворожої ПСО та елементом поширення пропаганди чи дезінформації» [10, с. 56].

Незважаючи на необхідність відзначити відмінності використання цих двох технологій – Big Data та мемів – у демократичних та авторитарних режимах, слід наголосити, що вони носять суто маніпулятивний характер, не передбачають «відповіді» громадян та не спрямовані на забезпечення комунікативної взаємодії.

На відміну від Big Data та політичних мемів, технологія «спін-докторінгу» якраз може бути застосована для стратегічної комунікації. У цьому сенсі ця технологія сприяє раціональній взаємодії у виборчій період, їй властива функція раціоналізації цифрової реальності політичного поля. У полі політики «спін-докторінгу» має потенціал демократизації взаємодії та раціоналізації електорального вибору за допомогою налагодження зворотного зв'язку.

Слід цілком погодитись із Н. Лепською щодо потенціалу спін-докторінгу: «Спін-докторінг як технологія стратегічної інформаційної діяльності є доцільною задля підтримки та подальшого поступу демократій у відмежуванні від спін-докторінгу як технології маніпулятивного обертання інформації в автократіях... Спін-докторінгові технології, як вибудовування стратегічних комунікацій, здатні забезпечити успішність демократій у їх протиставленні з автократіями, які усіяло намагаються послабити західні альянси демократичних країн, міжнародні організації та й загалом світоустрій. Утім, стратегічність як цілісна проактивна політика демократій обов'язково має перемогти оперативну короткозорість як ситуативну реактивну політику автократій» [6, с. 48].

Серед інституційних трансформацій поля політики під впливом нових виборчих технологій слід відзначити появу «мережових партій». Процес розповсюдження «мережових партій» є безумовним маркером демократизації, він забезпечує широкий та відносно дешевий (порівняно із традиційними медіа) доступ до масової аудиторії для представників політичних партій. Щоправда, демократизація не завжди означає лібералізацію, адже сучасні мережеві партії можуть пропагувати фундаменталістські ідеологічні доктрини.

У цілому, «Інтернет знімає будь які просторові і часові обмеження. Він надає рівні можливості для інформаційної діяльності політичних партій різної потужності. Найбільш актуальним напрямом використання інтернет-ресурсів для політичних партій є робота у соціальних мережах. За їх допомогою партії можуть вільно поширювати необмежену кількість інформації на будь-яку аудиторію, а головне вільно спілкуватися зі своїми потенційними виборцями. Такі контакти надають змогу чітко визначати стратегічні і тактичні напрями своєї діяльності на основі якісного моніторингу мережевої інформації» [9, с. 53].

Політичні партії, які прагнуть комунікувати із виборцями за допомогою соціальних мереж, активно залучають популярних блогерів до пропаганди. Відзначимо: «Сьогодні блоги існують у різних формах (текст, фото, відео, аудіо) та мають контент різного спрямування – політичний, військовий, економічний, психологічний, музичний, модної індустрії тощо» [7, с. 110].

Політичні блогери відносяться до креативного класу сучасного суспільства [11], саме завдяки креативності вони стають «лідерами думок», формують власний сегмент «цифрової реальності».

Варто наголосити на тому, що активна політична позиція блогерів може сприяти подальшій демократизації та раціональному вибору громадян за однієї умови – їх незалежності від олігархічного капіталу. Технологія політичного блогінгу у виборчих кампаніях використовується як для популяризації певних ідей та/або політичних акторів так і з метою контрпропаганди, відповіді на інформаційні атаки з боку опонентів.

Список використаної літератури

1. Бистрицький Є. Екзистенційна істина і постправа. *Філософська думка*. 2018. № 5. С. 54–71. URL: <http://bystrytsky.org/existen18.htm>
2. Бурд'є П. Влада журналістики. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2004. Число 32. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n32texts/bourdieu1.htm>
3. Дюфо Ф.Г. Значущість та неоднозначності економічної соціології Бурд'є. *Журнал соціальної критики «Спільне»*. 9 лютого 2011. URL: <https://commons.com.ua/uk/sotsialni-strukturi-ekonomiki/>
4. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Київ: Видавництво «Ваклер». 2007. 304 с.
5. Кожекіна Л.Ю. Перспективи застосування концепції конструктивістського структуралізму П. Бурд'є до дослідження процесу політичної соціалізації в умовах перехідного суспільства. *Український соціум*. 2011. № 3(38). С. 49–50. URL: <https://doi.org/10.15407/socium2011.03.045>
6. Лепська Н. В. Спін-докторінг як технологія інформаційного протиборства сучасних автократій та демократій. *Політикус: науковий журнал*. 2023. Вип. 2. 2023. С. 45–49. URL: http://politicus.od.ua/2_2023/6.pdf
7. Мельник Ю. Політична відповідальність блогерів як суб'єктів суспільної комунікації. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. Вип. 2 (68). С. 105–112. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-15](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-15)
8. Мога М. Б. Big Data як інструмент впливу на політику і вибори: випадок «Cambridge Analytica» в США. *Політикус: науковий журнал*. 2023. Вип. 1. С. 31–36. URL: http://politicus.od.ua/1_2023/5.pdf
9. Приходько С. М., Ільченко А. М., Макарець С. В. Мережеві партії як нові політичні актори. *Політикус: науковий журнал*. 2023. Вип. 2. С. 50–54. URL: http://politicus.od.ua/2_2023/7.pdf
10. Свідерська Ольга Іванівна. Політичні мему як вияв віртуальної політичної поведінки. *Політикус: науковий журнал*. 2023. Вип. 6. С. 56–61. URL: http://politicus.od.ua/6_2023/9.pdf
11. Яковлев Д. В. Креативний клас – феномен інформаційного суспільства. *Трансформація українського суспільства в цифрову еру*: матер. III Всеукр. наук.-практич. конф., (22 березня 2024 р.). Львів – Торунь, 2024. С. 100–104. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-389-0-27>

“DIGITAL REALITY”: THE IMPACT OF NEW ELECTORAL TECHNOLOGIES ON THE TRANSFORMATION OF THE POLITICAL FIELD

Kostyantyn Svekla

Southern Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky,

Department of Political Sciences and Law

St. Staroportofrankivska, 26, 65000, Odesa, Ukraine

The article identifies the impact of new electoral technologies on the transformation of the political field, noting their expansion to the entire complex of social relations in the process of creating a “digital reality”. The focus of the research is on the segmentation of the political field on the Internet. This is facilitated by the use of such new electoral technologies as blogging, Big Data, memes, the use of “spin doctor” technology in social networks, the creation of network parties, etc. The author emphasizes the positive aspects and negative dangers of the impact of new electoral technologies on the transformation of the political field. The theory of the political field is applied to the analysis of the impact of new electoral technologies on political transformation. P. Bourdieu identified the influence of the “logic” of symbolic production and practice of a particular field on the behavior of individuals. It is argued that within the framework of a single digital reality on the Internet, different fields are formed or artificially constructed under the influence of new electoral technologies. They are characterized by the presence of their own “pictures of the world” and relevant narratives that determine the electoral choice of individuals. It is noted that one of the most important aspects of modern transformations under the influence of new electoral technologies is that within the single “digital reality” of the Internet, various segments are formed which may never even intersect in the information space. This makes it difficult to critically analyze the information disseminated through new electoral technologies in different segments of the political field. Accordingly, the phenomenon of “public opinion” is problematized, while new electoral technologies construct different “fields” and “modes of truth”, and segments of digital reality are characterized by “post-truth”. It is substantiated that new electoral technologies not only “push” citizens to make a certain choice, but also create a “digital reality” on the Internet that transforms the entire complex of communication relations in the political field. The division of the political field into segments that practically do not intersect on the Internet is caused by the active use of new electoral technologies – memes, political blogging, spin doctoring, network parties, Big Data.

Key words: political technologies, elections, electoral technologies, digital society, political process, politicians, blogging, political memes, network parties.